

mistede også deres kapital. For mange var det et livsværk, der blev ødelagt. Det gjaldt f.eks. H.P. Hjerl Hansen, der havde grundlagt den store virksomhed, Sibirisk Kompagni. Der er imidlertid én vigtig undtagelse – Det Store Nordiske Telegraf-Selskab, grundlagt af en anden fynbo, C.F. Tietgen.

Sibirisk Kompagni og sibiriske bønder tjente gode penge ved at eksportere enorme mængder russisk smør ad Den transsibiriske Jernbane til Europa og Amerika. Store Nordiske Telegraf-Selskab havde store fortjenester ved at befordre telegrammer fra vest til øst og omvendt via det russiske imperium. Forbindelsen gennem Rusland var selskabets livslinie, og da revolution og borgerkrig sled landet i stykker, blev der nok at se til både for det danske selskabs ledelse på Kongens Nytorv i København og for selskabets mange medarbejdere i Rusland. Den konservative direktion ville naturligvis helst have set bolsjevikkerne styrtet, men da Lenin og hans kammerater bed sig fast, måtte man forsøge at få en ordening med det nye regime, så man ikke mistede de store investeringer og dermed også grundlaget for fremtidig indtjening.

Store Nordiskes bestræbelser lykkedes over al forventning, og i 1921 underskrev selskabet som det første overhovedet en givtig koncessionsaftale med det revolutionære regime. Det er denne historie, Kurt Jacobsen her veloplagt og velskrevet fortæller. Han har som den første historiker fået adgang til firmaets righoldige arkiver og har desuden benyttet materiale fra arkiver i London, Skt. Petersborg, Moskva og Shanghai. Endelig har han kunnet støtte sig til eksisterende forskning om emnet og dets omegn.

Når det lykkedes for Store Nordiske at komme helskindet igennem denne periode, skyldtes det ikke mindst en dygtig ledelse med direktør Kay Suen-

son i spidsen. Man arbejdede diskret i kulisserne uden store offentlige arm-sving og udnyttede de meget tætte forbindelser, man havde til den danske regering og det danske udenrigsministerium. Således var statsminister Niels Neergaard ligesom udenrigsministeriets chef, O.C. Scavenius, medlem af bestyrelsen. Så tætte var forbindelserne, at udenrigsminister L.J. Moltesen i 1929 åbenhjertigt erklærede, at »Store Nordiske er faktisk en del af Udenrigsministeriet«. En dansk gesandt i Moskva mente rent ud, at Danmarks eneste interesse i Sovjetunionen var Store Nordiske.

Hvis ikke styret i Moskva havde været interesseret i samarbejdet, var der imidlertid aldrig blevet noget ud af selskabets og dets hjælperes bestræbelser. Men bolsjevikkerne havde selv hårdt brug for den ekspertise, danskerne var i besiddelse af – og ligeledes hårdt brug for de penge, som telegramtrafikken gav statskassen.

I 1930'erne blev flere af selskabets medarbejdere arresteret og anklaget for spionage, og Moskva truede med at likvidere det danske selskab – men det er en historie, der falder uden for denne bogs rammer. Den vil blive fortalt i et senere bind.

Bent Jensen

Bent Jensen: *Zarmoder blandt zarmoder. Enkekejserinde Dagmar og Danmark 1917-1928.* (Gyldendal, 1997). 170 s., 225 kr.

Det er så afgjort en spændende fortælling, Bent Jensen giver i denne bog. Enkekejserinde Marija Fjodorovna var som bekendt af fødsel dansk prinsesse med navnet Dagmar, datter af Christian 9. Den konge, der havde bedst held med at placere sine børn i fordelagtige ægte-skaber med fremtrædende medlemmer af de europæiske fyrstehuse. Dagens

skæbne blev beseglet, da hun i 1866 rejste til Rusland for at gifte sig med den senere zar Aleksander 3. Zaren døde i 1894, og det var derfor fra den tilbagetrukne, men alligevel ophøjede position af enkekejserinde og mor til zar Nikolaj 2., at hun blev en brik i magtspletet i revolutionstidens Rusland. Medens zaren og hans kejserinde, børn og tjenere endte med at betale med livet efter længere tids indespærring, en skæbne delt af mange andre medlemmer af Romanov-dynastiet, så lykkedes det Dagmar at slippe til Danmark i 1919. En augusteftermiddag dette år kunne københavnere derfor se den lille dame, indhyllet i sort, gå i land fra ØK's Fionia, »så underligt fattig og alene«, som en avis skrev.

Bogen beskriver først og fremmest Dagens indespærring og de bestræbelser, diplomati, fyrstehuse og private gjorde for at få hende fri og ud af Rusland. Man kunne måske tro, at stoffet til denne fortælling var blevet hentet fra nyåbnede russiske arkiver, men det er faktisk ikke tilfældet (bortset fra de tilfælde, hvor forfatteren benytter sig af ny sekundærlitteratur, men disse tilfælde er svære at udpege for den, der ikke er ekspert, for bogen er ikke skrevet »for fagfolk« og har derfor ikke fagbogens noteapparat). Hovedkilderne er diplomatiske indberetninger og andre lignende kilder, danske især, men også tyske og britiske. Denne vægning skyldes den røde tråd, som går gennem bogen: forfatterens ønske om at vise de konflikter, der bestod mellem udenrigspolitiske og europæiske samt danske dynastiske hensyn. Det vil ikke være ukendt, at forfatteren er mere end skeptisk over for de vesteuropæiske landes hurtige tilnærmelse til det kommunistiske Rusland. Dels de tidligere allierede briters fornægtelse af det døende Zar-Rusland. Dels den tidligere fjende Tysklands interesse i at hjælpe det kommunistiske Rusland op på benene i det lønli-

ge håb at nære et svagt Sovjetunion ved sit bryst som et land åbent for tyske interesser. Også den danske udenrigspolitik fandt ind på vejen mod anerkendelse af kommunist-Sovjet.

Som et siv stod da Dagmar og svejede mellem disse vinde. Fysisk fanget, men også fanget i det dilemma, at hendes slægtninge vel var fyrster af navn i de lande, der var aktive i dette udenrigspolitiske spil, men næppe meget af gavn. I hvert fald er det en pointe hos forfatteren at vise, hvordan det danske udenrigsministerium forholdt det danske kongehus oplysninger, når det var i modstrid med dets politik. Også efter Dagens ankomst til Danmark holdt det officielle Danmark distance til den hjemvendte prinsesse.

Som det faktiske, men også kompositoriske modpunkt til fortællingens mange skurke finder man den danske Petrograd-gesandt, Harald Scavenius. Igenem den første periode var han forbindelsen til den tidligere danske prinsesse, hvis interesser det lå ham stærkt på sinde at varetage. Som måske ingen anden af de udenlandske gesandter så Scavenius det som sin pligt at redde folk med legitime positioner i det stadig formelt eksisterende Zar-Rusland fra den skæbne, der ventede på dem. Scavenius blev derved midtpunkt for den støtte, der tilgik Dagmar og andre i samme situation fra såvel officiel som uofficiel hold. Også i denne historie finder man således danske firmaers aktive støtte til kongehuset og især til Dagmar, der havde lagt så mange gode ord ind for dansk foretagsomhed i Rusland.

Når nu forholdet mellem den officielle danske udenrigspolitik, gesandten, kongehuset og måske også de private firmaer i den grad udgør rammen om fortællingen om Dagmar, er det mere end ærgerligt, at forfatteren ikke følger op på den drastiske beslutning, da udenrigsministeriet hjemkaldte Scavenius i

december 1918. Det havde været ønskeligt med en nærmere udredning af det franske pres, der angives at ligge bag beslutningen. Der i øvrigt blev udvirket, netop som Scavenius for at redde de tre fangne storfyrster med slægtsbånd til europæiske og det danske fyrstehus skulle til at iværksætte en bestikkelse, hvor det danske kongehus kautionerede for en formidabel sum, der skulle transporteres til Rusland i et samarbejde mellem Landmandsbanken, Udenrigsministeriet og Russisk Handelskompagni.

Bogens sidste kapitel vies til beskrivelsen af Dagens sidste år i Danmark. Det virker, som om forfatteren berører emnet med ganske nænsom hånd. For på trods af den utrolig hårde skæbne, der var blevet hende til del, måtte prinsessen have stødt en del an med sit enorme pengeforbrug (hvad gik det egentlig til? – på en billedtekst s. 150 hedder det sig om en situation på Hvidøre, at hun sad »i meget jævne omgivelser«), som kostede kongehuset, private sponsorer og ikke mindst H.N. Andersen dyrt. Vi hører kun kort om rygter om fejlslagne spekulationer i Landmandsbanken, og der følges ikke op på et udsagn fra storfyrst Aleksander, hendes svigersøn, om, at hun endnu i 1924 levede i en russisk drømmeverden.

Ikke overraskende leder man forgæves efter nogen form for revolutionsromantik i denne bog. Her er ingen forståelse for Lenins ord om at røve det røvede tilbage. Derimod er der vist god forståelse for at skrive en spændende, dokumenteret fortælling.

Søren Bitsch Christensen

Karsten Faurholt: *Nina Bang. Minnet og politikerens*. (Odense Universitetsforlag, 1997). 192 s., 200 kr.

Dette er den første større, sammenhængende biografiske udgivelse om Nina Bang, den danske socialdemokrat, hi-

storiker og journalist, gift med Gustav Bang, og Danmarks (og verdens) første kvindelige minister i ministeriet Stau-ning 1924 til 1926. Den placerer sig i et hul af rækken af politiske biografier om denne periode.

Bogen er kronologisk opbygget, fra Nina Bangs fødsel i en borgerskabsfamilie i 1866, over opvækst, uddannelse, ægteskab og karriere til hendes død i 1928, syg og nedslidt. Hovedvægten er lagt på den politiske og journalistiske karriere, hvor forfatteren har gjort et grundigt forarbejde i gennemlæsning af *Rigsdagstidende* og *Social-Demokraten*. Det resulterer i en solid præsentation af Nina Bang som debattør og rigsdagspolitiker. Den »private« Nina Bang beskrives gennem breve, erindringer og interviews.

Det er en spændende historie, for Nina Bang var et spændende menneske, der levede i en spændende tid. Her får forfatteren meget forærende. Man sidder alligevel tilbage med en fornemmelse af et noget traditionelt og ureflekteret arbejde, der ikke helt får nok ud af materialet. I forhold til en debat om seksualhygiejne forbliver fremstillingen meget kort og refererende. Det samme gælder gennemgangen af Nina Bangs indsættelse af den første ikke-teolog som seminarieforsøger i det danske skolevæsen. Som nysgerrig læser savner man perspektivering og forsøg på at sætte dette ind i en bredere samfundsmæssig og kulturel sammenhæng.

Biografien som historiefaglig genre er ikke nem. Som udgangspunkt for et biografisk arbejde er det nødvendigt med faglige og personlige overvejelser, der munder ud i forestillinger om og definitioner af formål og metoder. Hvor interessant er et menneske og dets liv? Hvorfor er det interessant? Hvorfor er det interessant for mig – som historiker og/eller privatperson? Hvad kan man tillade sig at sige og vurdere om et andet